

Dalelių detektoriai

Aurelijus Rinkevičius

Cornell University

2016-11-08

Turinys

Įvadas

Detektorių Sąveikos

Detektoriai

Anatomija

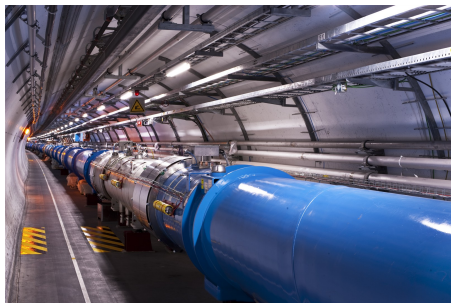
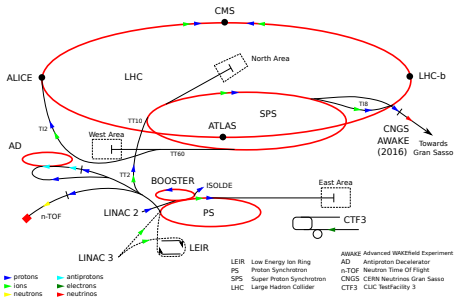
Pastebėjimai

Įvadas

Greitintuvų kompleksai

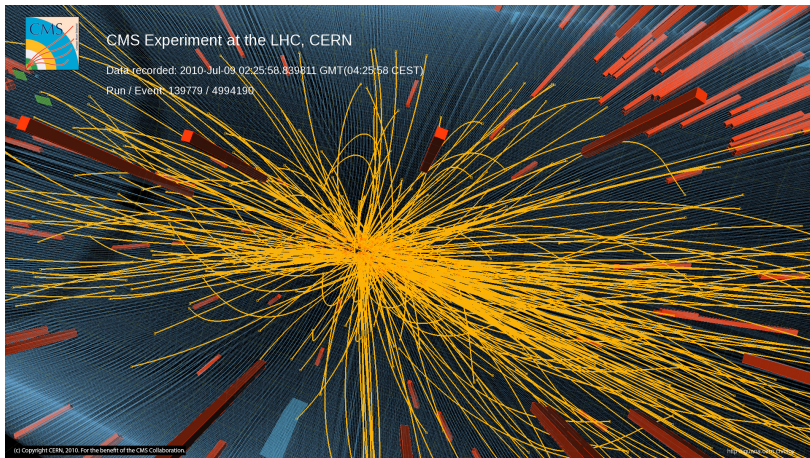

Viskas reikalinga tam, kad įvyktų ...

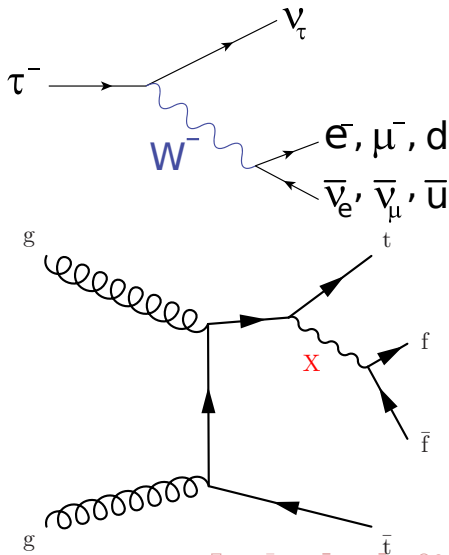
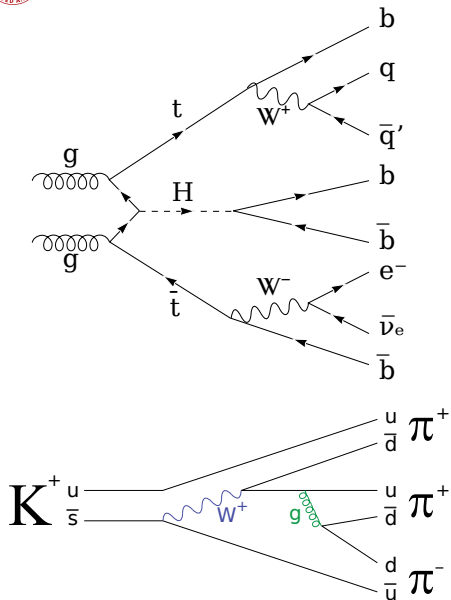

Energingi Susidūrimai (1)

Energingi Susidūrimai (2)

Detektoriai

Detektorius — eksperimento rezultatų registravimo prietaisas.

Reikalingi:

- Užfiksuoti vykstančią fizikinę realybę

Padedą:

- Suprasti „paslėptus“ reiškinius/gamtą

Gali:

- „Matyti“ priklausomai nuo mūsų gamtos suvokimo

Detektoriai

Detektorius — eksperimento rezultatų registravimo prietaisas.

Reikalingi: (Eksperimentas)

- Užfiksuoti vykstančią fizikinę realybę

Padedą: (Teorija)

- Suprasti „paslėptus“ reiškinius/gamtą

Gali: (Teorija+technologijos)

- „Matyti“ priklausomai nuo mūsų gamtos suvokimo

Detektoriai

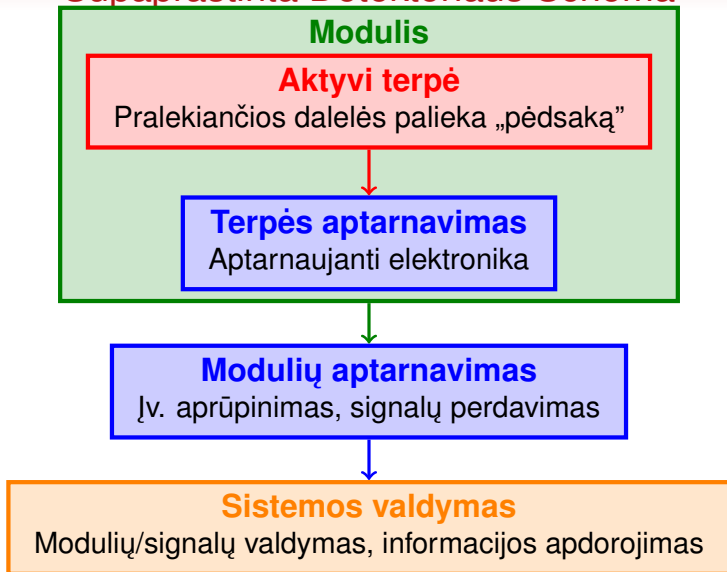
Apžvelgti dalelių detektorius — aptarti, ką jie **gali** ir **kodėl**.

Detektorių Sąveikos

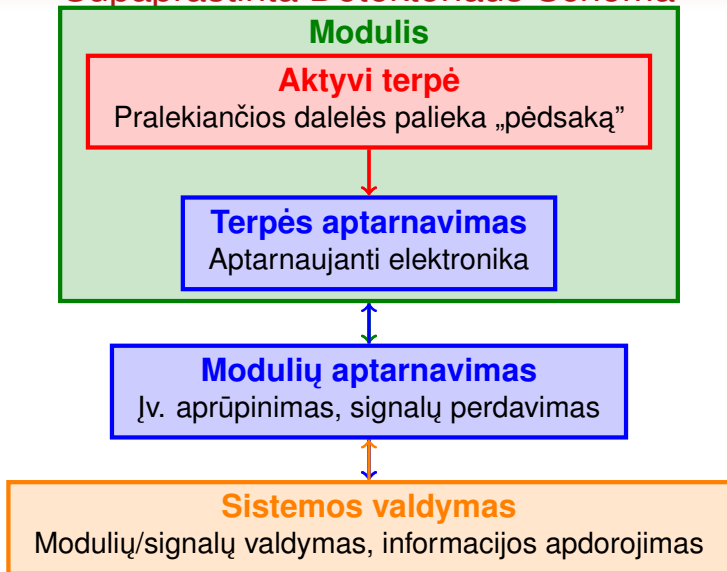

Supaprastinta Detektoriaus Schema

Supaprastinta Detektoriaus Schema

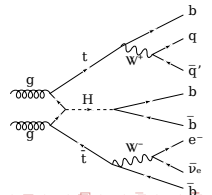
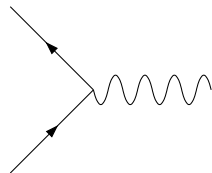
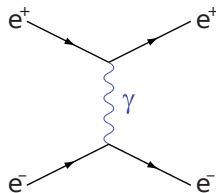
Įmanomos Elementariosios Sąveikos

Įmanomos Elementariosios Sąveikos

- Sklaida
- Anihiliacija
- Naujų dalelių sukūrimas

Makrosąveikos (1)

Fotonai:

- Komptono sklaida
- Fotoelektrinis reiškiny
- Porų gamyba

Krūvininkai:

- Sklaida — labai nepageidaujama
- Jonizacija (išmuša elektroną iš atomo)
- Sužadinimas (sužadina elektronus į aukštesnes orbitales)
- Fotonų spinduliavimas:
  - Bremsstrahlung (krūvininkų judėjimas su pagreičiu)
  - Perėjimo spinduliuotė
  - Čerenkovo spinduliuotė (viršija šviesos greitį terpėje)

Makrosąveikos (2)

Hadronų sąveikos:

- Stiprioji sąveika dėl neelastinių branduolinių sąveikų: krūvį turinčios skeveldros užfiksuojamos.

Neutrina:

- Nesąveikauja.
- Matomas energijos/impulso deficitas.

Kaip Susiprojektuoti Detektorių?

Reikia žinoti:

- Fizikos uždavinį
- Fizikinius objektus/daleles
- Technologijas
- Duomenų rinkimo specifiką
- Apkrovą
- Eksperimentines sąlygas
- Kolegų planus
- Biudžetą

Detektoriai

Detektorių Rūšys (1)

Skirstomi pagal

- **Tipą**
  - Trekinimas
  - Kalorimetrija (vienalytis, mėginėliais)
- **Technologiją**
  - Dujinis
  - Kristalinis
  - Puslaidininkinis
  - Metalinis
  - Scintiliacinis/šviesolaidinis
  - Egzotika

Detektorių Rūšys (2)

Skirstomi pagal

- **Fizikinius objektus/daleles**
  - Elektromagnetinis
  - Hadroninis
  - Muoninis
  - Krūvininkų trekeris
- **Lokaciją**
  - Vidinis
  - Išorinis
  - Bačkos
  - Dangtinis

Galimos **visos kombinacijos** iš aukščiau **pateiktų elementų**

Kompleksiniai Detektoriai („Eksperimentai“)

Skirstomi pagal

- **Fizikos uždavinį**
  - Bendrosios paskirties
  - Sunkiųjų jonų
  - Preciziškiems matavimams
  - Specializuoti

Nuo konteksto:

ne kompleksiniai: subdetektoriai, sistemos, posistemės.

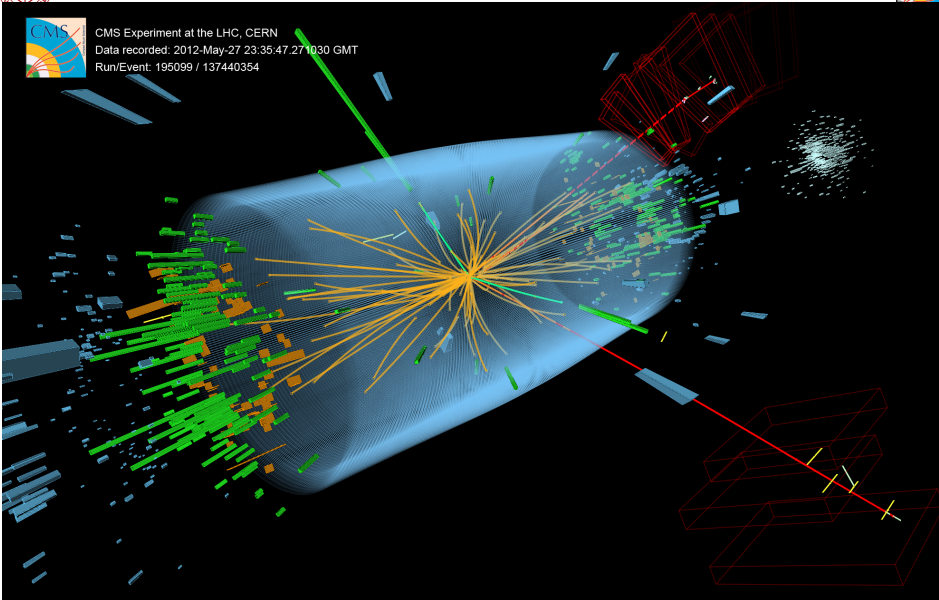
Kompleksiniai detektoriai paprastai registruoja **visų tipų daleles**.

Užfiksuotas „Kadras”

CMS Experiment at the LHC, CERN
Data recorded: 2012-May-27 23:35:47.271030 GMT
Run/Event: 195099 / 137440354

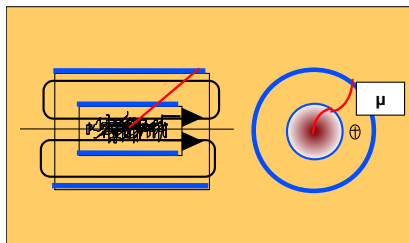
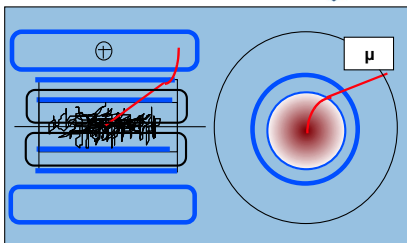
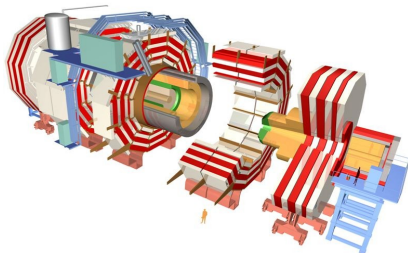
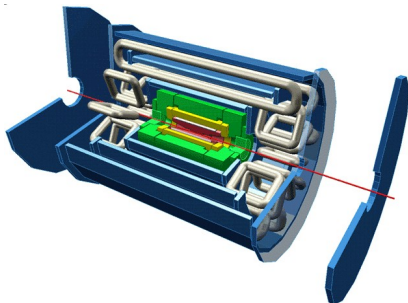

Detektorių Magnetai — Specialus Komponentas

A Toroidal LHC Apparatus (ATLAS) Compact Muon Solenoid (CMS)

Detektorius: Kompaktiškasis Muonų Solenoidas

CMS detektorius su išpjova

20–40 MHz

CMS DETECTOR

Total weight : 14,000 tonnes
Overall diameter : 15.0 m
Overall length : 28.7 m
Magnetic field : 3.8 T

STEEL RETURN YOKE
12,500 tonnes

SILICON TRACKERS
Pixel (100x150 μm) –16m² –66M channels
Microstrips (80x180 μm) –200m² –9.6M channels

SUPERCONDUCTING SOLENOID
Niobium titanium coil carrying –18,000A

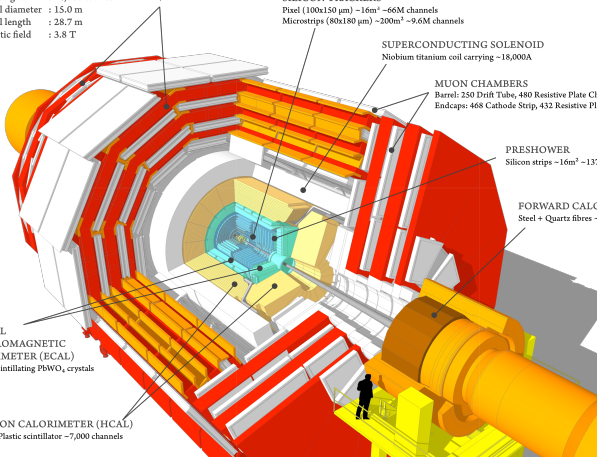
MUON CHAMBERS
Barrel: 250 Drift Tube, 480 Resistive Plate Chambers
Endcaps: 468 Cathode Strip, 432 Resistive Plate Chambers

PRESHOWER
Silicon strips –16m² –137,000 channels

FORWARD CALORIMETER
Steel + Quartz fibres –2,000 Channels

CRYSTAL
ELECTROMAGNETIC
CALORIMETER (ECAL)
–76,000 scintillating PbWO₄ crystals

HADRON CALORIMETER (HCAL)
Brass + Plastic scintillator –7,000 channels

×

~21 p–p
susidūrimų

×

p–p = ~200
skeveldrų

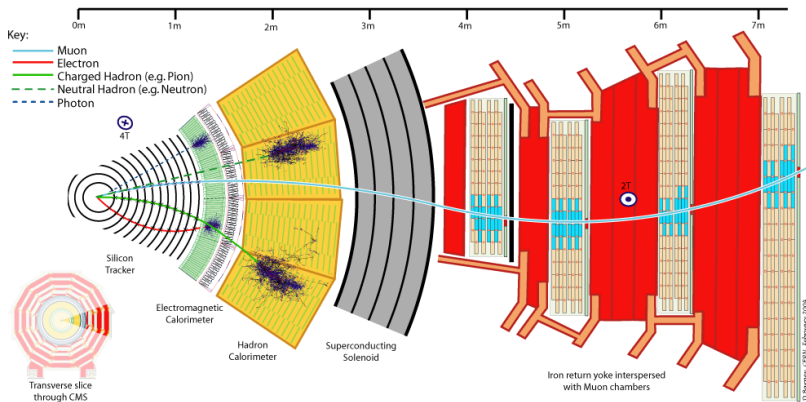
=

~50 Tb/s

Galutinė dalelė	Rezoliucija
γ	1.5–5% @ 60 GeV
e	2–4% @ 10 GeV
μ	1–1.5% @ 10 GeV
j	$\mathcal{O}(10)\%$

Skeveldrų/dalelių Identifikacija

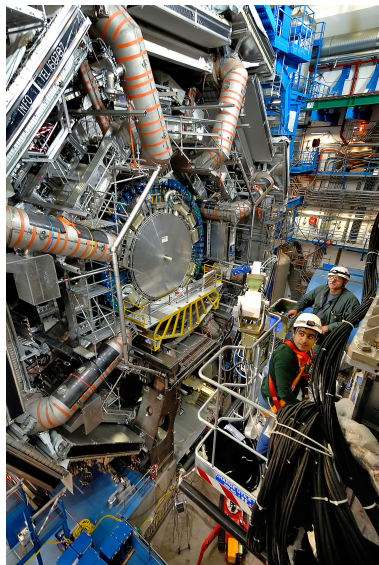

Bendrosios Paskirties Detektoriai

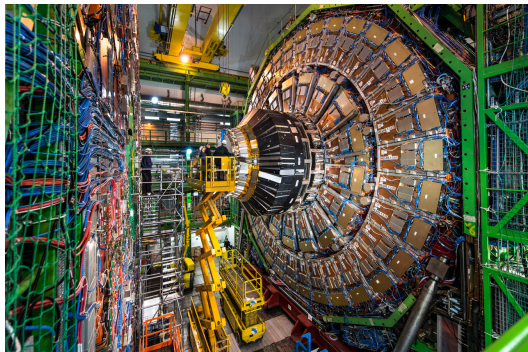

ATLAS

Aurelijus Rinkevičius (Cornell University)

CMS

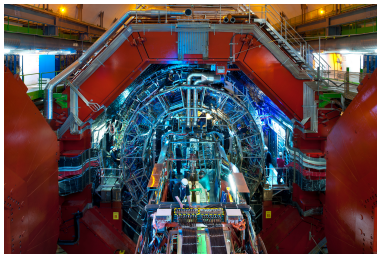
Dalelių detektoriai

Specializuoti Detektoriai

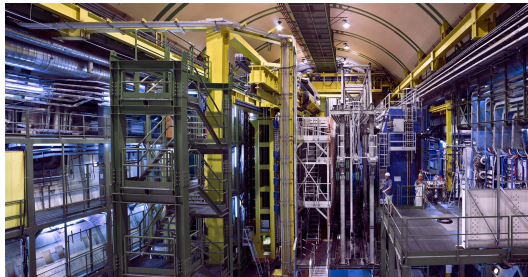

ALICE

- Sunkiųjų jonų tyrimai

LHCb

- Didelės rezoliucijos tyrimai

Anatomija arba Subdetektoriai (Pagrindinis dėmesys į CMS)

CMS Magnetas

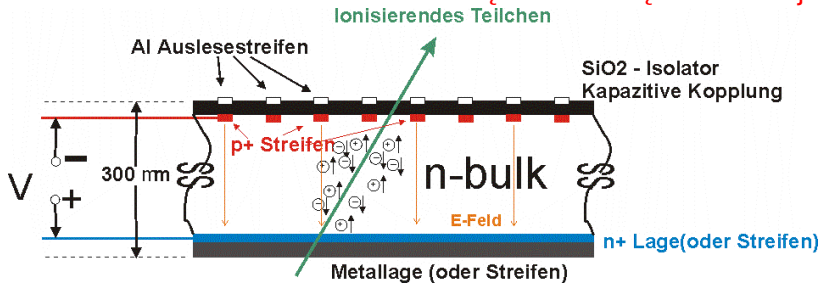
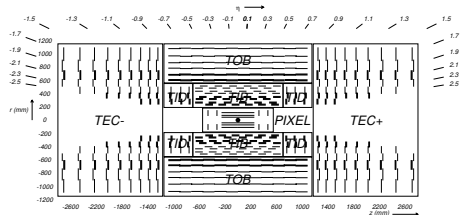
- Superlaidus solenoidinis magnetas, $B = 4 \text{ T}$
- Srovės stipris: 20 kA
- Superlaidininkas: NbTi ($\sim 4 \text{ K}$)
- Matmenys: $13 \times 4 \text{ m}$ — talpiną trekerį ir kalorimetrus
- Kaina $\sim 80 \text{ MCHF}$

Puslaidininkinis Trekeris

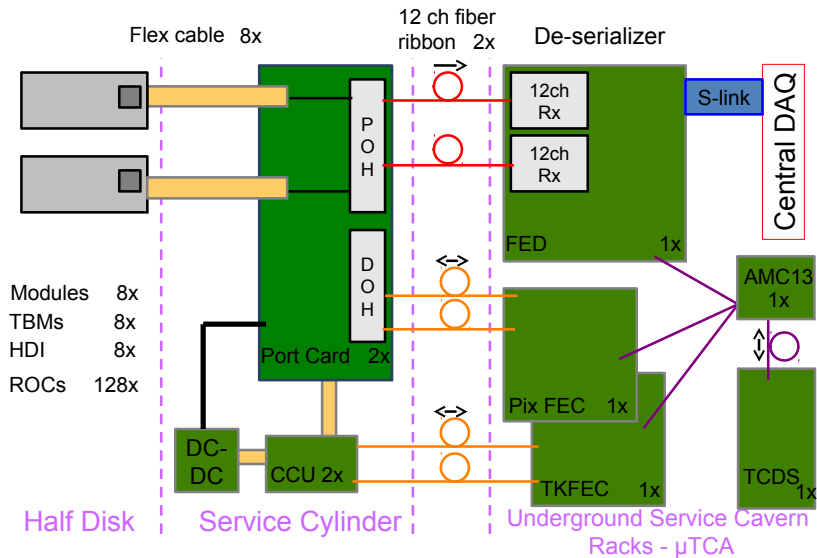
Esminiai faktai:

- Silicio sensoriai (juostos, pikseliai).
- Junta krūvininkus: $e^{\pm}$, $\mu^{\pm}$, ...
- Impulso matavimas.
- **Sąveikos taškų identifikacija.**

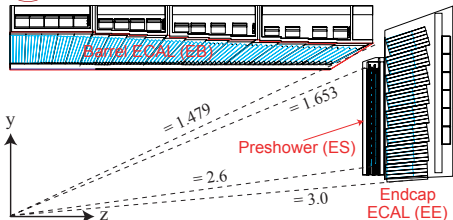

Pilna Pirmos Fazės Pixel Detektoriaus Schema

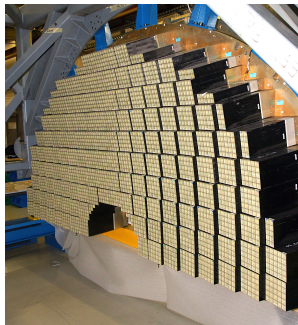
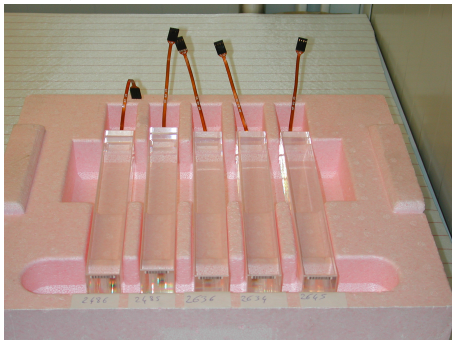

Elektromagnetinis Kalorimetras (ECAL)

Esminiai faktai:

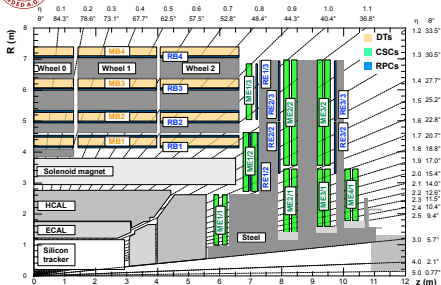
- Švino tungstato kristalai (PbWO_4).
- Matouja energiją: $e^\pm, \gamma$ (radiacinis ilgis: $25X_0$).

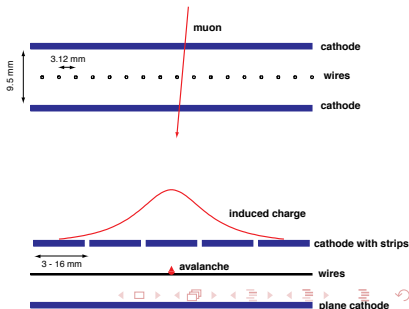
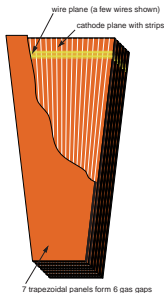

Muoninis Detektorius

Esminiai faktai:

- Dujiniai detektoriai.
- Svarbu muonų identifikacijai.
- Naudojama greitame filtrė.

Filtras (Trigger)

Vienas įvykis/susidūrimas $\sim O(1)$ Mb duomenų.

- Susidūrimai vyksta 40 MHz dažniu.
- Pirmos pakopos filtras „karštas“ (online): 100 kHz.
Naudojamos sistemos: muoninė, ECAL, HCAL.
- Aukšto lygio filtras labiau sofistikuotas (offline): 300 Hz.
Panaudojamos visos sistemos. Apytikslė „pilna“ rekonstrukcija.

Anksčiau ir dabar:

Schematiškai

All 25 ns

40 MHz
COLLISION RATE

100 kHz
LEVEL-1 TRIGGER

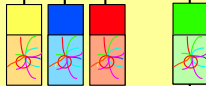
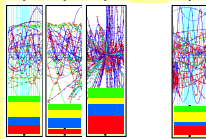
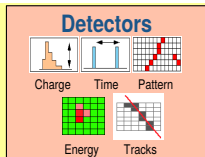
DAQ accepts
Level-1 rate of 100kHz

1 Terabit/s
(50000 DATA CHANNELS)

500 Gigabit/s

HLT (High Level Trigger) designed for
about 100Hz
- Reduction factor 1000
~2000 CPUs

Gigabit/s SERVICE LAN

Computing services

16 Million channels
3 Gigacell buffers

1 Megabyte EVENT DATA

200 Gigabyte BUFFERS
500 Readout memories

EVENT BUILDER. A large switching network (512+512 ports) with a total throughput of approximately 500 Gbit/s forms the interconnection between the sources (Readout Dual Port Memory) and the destinations (switch to Farm Interface). The Event Manager collects the status and request of event filters and distributes event building commands (read/clear) to RDPMs

5 TeraIPS

EVENT FILTER. It consists of a set of high performance commercial processors organized into many farms convenient for on-line and off-line applications. The farm architecture is such that a single CPU processes one event

Petabyte ARCHIVE

Įvairūs Pastebėjimai

Pasidaryk Pats

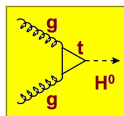
- LHC sistemos yra „pasidaryk pats” tipo:
  - Nuo detalių iki prog. įrangos (hardware, firmware, software)
- Detalės yra savotiški prototipai (reikalinga kalibracija).
- Projektuojant viską sunku numatyti.
- Duomenų rinkimo sąlygos keičiasi nuo laiko: 8, 13 TeV, ...

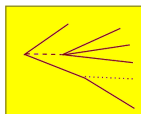
Bėgantis taikinyš

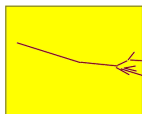
From Physics to Raw Data

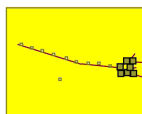
Basic physics

**Fragmentation,
Decay**

**Interaction with
detector material**
Multiple scattering,
interactions

**Detector
response**
Noise, pile-up,
cross-talk,
inefficiency,
ambiguity,
resolution,
response
function,
alignment

2037	2446	1733	1699
4003	3611	952	1328
2132	1870	2093	3271
4732	1102	2491	3216
2421	1211	2319	2133
3451	1942	1121	3429
3742	1288	2343	7142

Raw data

Read-out
addresses,
ADC, TDC
values,
Bit patterns

- Really recorded raw data for ATLAS/CMS ~400 MB/s
  - mainly electronics numbers
    - e.g. number of detector element where ADC (Analog-to-Digital converter) saw signal with x counts...

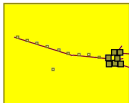

From Physics to Raw Data

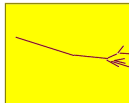
```
2037 2446 1733 1699
4003 3611 952 1328
2132 1870 2093 3271
4732 1102 2491 3216
2421 1211 2319 2133
3451 1942 1121 3429
3742 1288 2343 7142
```

Raw data

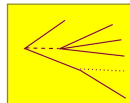
Convert to
physics
quantities

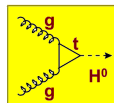
**Detector
response**
apply
calibration,
alignment

**Interaction with
detector material**
Pattern,
recognition,
Particle
identification

**Fragmentation
Decay**
Physics
analysis

Basic physics

Results

- We need to go from raw data back to physics
  - reconstruction + analysis of the event(s)

Apibendrinimas

- Dauguma naudingų detektorių yra kompleksiniai.
- Detektorių gebėjimai priklauso nuo žinių ir technologijų.
- Duomenų rinkimas ir apdorojimas yra daugiapakopis procesas.

Dėkui už dėmesį!